

Megújul a könyvtári szabványosítás

**A szabályzat
– némi bevezetéssel –
a szakmai közvélemény
tájékoztatására**

Vajda Erik, a Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság elnöke az alábbi közlemény megjelenésére kérte fel a központi könyvtári szakfolyóiratok szerkesztőit.

A sokéves múltra visszatekintő hazai könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási (dokumentációs) szabványosítás a nemzetközi mércét is elbíróan magas színvonalú volt a 80-as évek végéig. A legfontosabb munkaterületeket és eszközöket, a nemzetközi szabványosítást gyorsan követve, vagy éppenséggel azt megelőzve – álláspontunkat utóbb (a nemzetközi szabványosításban elért jelentős befolyásunk révén) nemzetközileg is eredményesen érvényesítve – szabványosítottuk, kielégítve a legfontosabb szabványosítási igényeket, megteremtve a kompatibilitás feltételeit és a használok eligazodását egységesített eszközökkel segítve. Olyan eszközöket és folyamatokat is nemzeti szabványok szabályoztak, amelyeket külföldön általában egyesületek, szakmai intézmények és más hasonló szervezetek által készített szabályzatokkal szabványosítanak. A könyvtári szabványosítás kiterjedt (vagy legalábbis élesztően hatott) a határterületekre is, így mindenekelőtt a kiadói, vagy a publikációkat nagy mértékben befolyásoló szabványokra (azonosító számokra, kódokra, dokumentumok alaki és adatközlési szabályaira) is. Néhány szabvány már közvetlenül készítette elő a korszerű információs technika/technológia alkalmazását.

Ez a fejlődés az 1990-es években, különösen 1994 után jelentősen lelassult, miközben a technológia változásai következtében a korábbi szabványok – részben, vagy egészükben – gyorsan avultak el és új szabványok iránt mutatkozott igény. Az új szabványok létrehozására és korábbi szabványok felülvizsgálatára irányuló, kielégítetlen igény (a hazánkban különösen heterogén automatizálási eszközök alkalmazása miatt is) kompatibilitási nehézségekre vezetett. Az új, „szabványosítás után kiáltó” eszközök és folyamatok szabványosítatlanok, a forradalmian átalakuló folyamatok pedig a régi szabványokkal nehezen összeegyeztethetőké váltak.

A megtorpanás fő oka a szervezeti keretek szétesése és a finanszírozási körülmények megváltozása volt. A korábbi, sikeres nemzeti szab-

ványosítást és a nemzetközi szabványosításban való eredményes részvételt az állam a Magyar Szabványügyi Hivatal (MSZH) útján közvetlenül finanszírozta. Ebből adódóan a szabványosítás előkészítésének és végrehajtásának szakmai/társadalmi környezete is az MSZH körül alakult ki, nevezetesen a Könyvtári és Információs Szabványosítási Műszaki Bizottság és az egyes szabványok kidolgozására létrehozott szakbizottságok működését is, továbbá a nemzetközi szabványosításban való részvétel számottevő részét is az MSZH szervezte és költségvetése biztosította ezek fedezetét. Az MSZH átalakulásával Magyar Szabványügyi Testületté (MSZT) jelentősen megváltozott a helyzet. Egyes (igen ritka, a mi szakterületünket nem érintő) nemzetközi szabványok honosításán kívül a szabványosítást az illető szakterületeknek (az adott területen működő vállalatoknak, intézményeknek, szervezeteknek) kell megrendelniük az MSZT-től, mégpedig igen magas áron. A Műszaki Bizottság is de facto megszűnt: tagjai csak az MSZT tagjai lehetnek, a tagsági díj összege pedig a könyvtárak túlnyomó többsége számára lehetetlenné teszi a tagságot; jelenleg a szakmából csak a Művelődési és Közügyügyi Minisztérium és (az egyesületeket illető tagdíjkezdéssel élve) a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagja az MSZT-nek és az illetékes műszaki bizottságnak.

Három éve a könyvtári szakmai szervezetek, az Országos Széchényi Könyvtár és annak Könyvtártudományi és Módszertani Központja, az MSZT egyetértése mellett kezdeményezték a könyvtári szabványosítási szervezet és folyamat átalakítását, megfelelő szakmai szervezet kialakítását és részben új szabványosítási módszerek alkalmazását. E kezdeményezést az MKM is támogatta, de a folyamat meglehetősen elhúzódott, részben finanszírozási problémák miatt, részben pedig „profi” szervezet létrehozása híján. Néhány új, illetve revideált szabvány így is létrejött, és tervek születtek a továbbiakra nézve, de az eredmény szervezeti és anyagi háttér híján nem volt kielégítő.

Ezen a helyzeten kíván változtatni a most létrejött Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatási Szabványosítási Bizottság. Az alábbiakban megismerkedhetünk e bizottság összetételével, szer-

vezetével, szabványosítási alapelveivel és feladataival, valamint munkarendjével. Előnyös e szempontból, hogy a könyvtári törvény koncepciója egyértelműen államilag finanszírozandó központi szolgáltatásnak tekinti a szabványosítást.

Az említett dokumentum önmagáért beszél. Mégis kiemelünk három lényeges szempontot:

- ♦ a nemzetközi gyakorlathoz alkalmazkodva és a finanszírozás adottságai miatt a könyvtári és szakirodalmi tájékoztatási – bő értelemben vett – szabványok számottevő része nem (egyébként eleve diszpozitív) nemzeti szabványok, hanem az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Országos Széchényi Könyvtár által közreadott **szakmai szabályzatok** formájában jelenik meg a jövőben;
- ♦ a nemzetközi szabványokra és szabályzatokra alapozott, szűkebb használó kört érintő egyes szabványok (szabályzatok, pl. nálunk ritkán előforduló írásrendszerek transliterációja) esetében helyet kap az a módszer is, amikor a nemzeti szabvány, vagy a szakmai szabályzat csak a hatályos nemzetközi szabvány (esetleg szabályzat) használatát írja elő, esetileg magyar fordításban (adaptációval) közölve a nemzetközi szabvány/szabályzat egy részét, pl. a bevezetést és/vagy a fogalom-meghatározásokat;
- ♦ a szabványosítás folyamatába, különösen előkészítésébe, elsősorban a szakmai szervezetek útján, minél szélesebb kört vonnak be.

A bizottság kidolgozta a szakterületen 1997-ben és 1998-ban folytatandó szabványosítás tervének tervezetét is. Ez azért csak tervezet és azért későbbi időszakban tesszük közzé, mert végleges tartalma függ a költségvetés elfogadásától. A terv kitér meglévő szabványok revíziójára (ideértve revideált nemzetközi szabványok honosítását is), valamint új szabványok, illetve szabályzatok kidolgozására, vagy kihirdetésére. Végleges jóváhagyása után tartalmáról tájékoztatni fogjuk a szakmai közvéleményt, a szaksajtó útján is és egyéb eszközökkel.

A Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatói Szabványosítási Bizottság összetétele, szervezete, feladata és munkarendje

1. A bizottság

1.1 A Könyvtári és Szakirodalmi Tájékoztatói Szabványosítási Bizottság (rövid neve: Könyvtári Szabványosítási Bizottság, a továbbiakban: bizottság) tagjai

- az Informatikai és Könyvtári Szövetség (KIK),
- az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK),
- a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE),
- a Magyar Szabványügyi Testület (MSZT) és
- az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)

képviselői és a bizottság elnöke (lásd a 2. szakaszt).

1.2 A bizottság elnökből és tagokból áll. Az elnököt a bizottságba delegált tagok választják, vagy maguk közül, vagy más, szakmailag alkalmas személyt, előzetes szóbeli jelölés után. Több jelölt esetén titkos szavazással kell az elnököt megválasztani. Ha valamely, a bizottságban részt vevő szervezet vagy intézmény képviselőjét választják elnökké, akkor az az intézmény (szervezet), amelynek képviselőjét elnökké választották, az elnök helyett más képviselőt delegálhat. A bizottság titkára a szakmai szabályzatok készítésének koordinálására és az MSZT-vel való kapcsolattartásra hivatott szervezet, a KMK-ban működő,

az OSZK főigazgatójának utasításával létrehozott szervezeti egységnek, a Könyvtári Szabványosítási Irodának (a továbbiakban: KSZI) vezetője/munkatársa.

1.3 A bizottság nem önálló jogi személy. Összetételének, szervezetének, feladatainak és működési rendjének jelen leírása a bizottság tagjainak egyhangú jóváhagyásával lép hatályba, illetve módosítható.

2. Alapelvek, feladatok

2.1 A bizottság végzi

- a szabványosítási igények nyomon követését,
- a kidolgozandó szabályozási dokumentumok tárgyának, műfajának és főbb elveinek meghatározását,
- a szabványosításhoz szükséges finanszírozás tervezését,
- a kapcsolat tartását a Magyar Szabványügyi Testülettel (MSZT) az MSZT-nek a bizottságban résztvevő tagja és az MSZT illetékes műszaki bizottságában képviselt szervezetek(ek) révén,
- a KSZI tevékenységének szakmai irányítását és
- a szakterület szabványosításáról szóló szakmai tájékoztatást.

2.2 A finanszírozási feltételekre tekintettel és a nemzetközi gyakorlat szerint a bizottság a nemzeti szabványoknak az MSZT keretében történő kidolgoztatása mellett szakmai szabályzatok kidolgozását is szervezi és – a KSZI útján – koordinálja.

2.3 A nemzeti szabványok kidolgozását a bizottság döntése szerint a KSZI az MSZT-től rendeli meg.

2.4 A szakmai szabályzatok tervezeteit a bizottság döntése szerint, a KSZI útján, megfelelő javaslattevő személy(ek) felkérésével, e célra felkért szakbizottság keretében (és szükség szerint – szélesebb körű társadalmi vitára alapozva) kell kidolgozni. A szabályzatokat a bizottság hagyja jóvá, majd azokat könyvtári és szakirodalmi tájékoztatói szakmai szabályzatokként kell közreadni, a KMK kiadásában, közreadóként az Informatikai és Könyvtári Szövetséget, a Ma-

gyar Könyvtárosok Egyesületét és az Országos Széchényi Könyvtárat tüntette fel.

2.5 Nemzeti szabványként kell kidolgozni:

- azokat a szabályozási dokumentumokat, amelyek kidolgozásában a könyvtárak érdekeltek, de amelyek – részben, vagy egészében – más intézményektől követelik meg a szabvány szerinti eljárást (pl. a dokumentum-számozási rendszerek, kódrendszerek, dokumentumok megjelenési formájára és azokon feltüntetendő adatokra vonatkozó szabványok),
- lehetőség szerint azokat a szabványokat, amelyek világméretű (ISO), illetve európai regionális (EN) szabványok honosításaként jönnek létre.

2.6 A szakmai szabályzatok kidolgozása és a tervezetek megvitatása során minél szélesebb körű szakmai együttműködésre kell törekedni. A szakmai szervezetek szükség szerint előkészítő munkákba is bevonhatók.

2.7 Olyan esetekben, amikor a szabvány (szabályzat) használók szűkebb körét érinti, mind a nemzeti szabványok, mind a szakmai szabályzatok kidolgozása pótolható az eredeti nemzetközi szabvány használatát előíró jóváhagyó közleménnyel, illetve az eredeti szabvány vagy szabályzat használatát előíró szakmai szabályzattal.

2.8 A bizottság a nemzetközi szabványosítást, illetve szabvány-jellegű dokumentumok kidolgozását végző szervezetekkel az MSZT, illetve az adott nemzetközi szervezet munkájában résztvevő hazai intézmény(ek) útján kapcsolatot tart fenn, tájékozódás, illetve a hazai szakmai álláspont képviselete érdekében.

2.9 A bizottság gondoskodik a szabványosításról, valamint a megjelenő szabványokról és szabályzatokról szóló tájékoztatásról (a szaksajtóban és egyéb keretekben).

3. A bizottság munkarendje

3.1 A szabványosítás finanszírozását a bizottságnak a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól kell kérnie, távlati és éves tervezés alapján, a könyvtári központi szolgáltatások keretében. A bizottság dönt az e célra folyósított, és más célra nem használható, az Országos Széchényi Könyvtárhoz telepített összeg felhasználásáról a KSZI útján. E forrásból kell fedezni a KSZI működési költségeit is.

3.2 A könyvtári szabványosítási bizottság legalább évenként kétszer, szükség szerint ennél sűrűbben ülésezik.

3.3 A bizottság ülésein részt vesz (ha nem tagja a bizottságnak, tárgyalási joggal) a titkár. A bizottság minden ülésére meghívja – megfigyelőként – a Művelődési és Közoktatási Minisztérium illetékes osztályvezetőjét, vagy annak megbízottját.

3.4 A bizottság döntéseit a jelenlevő tagok (legalább négy tag) egyszerű szótöbbségével hozza. Kivételt képez az 1.3 szakaszban meghatározott döntés. Szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt. Indokolt esetekben a döntéseket levélszavazással (ideértve az elektronikus postát) is meg lehet hozni, de megvitatást indokoló esetben a bizottság ülését össze kell hívni.

E szabályzatot a bizottság 1997. április 4-i ülésén egyhangúlag jóváhagyta.

A jóváhagyás hitelül:

Vajda Erik
elnök

1997. április 7.

Tudja-e, hogy ...?

Magyarországon az 1969. évi III. törvény szól a szerzői jogról, a végrehajtására kiadott 9/1969. (XII.29.) MM. rendelettel együtt. A törvényt és a végrehajtási rendeletet – a számos későbbi módosítással együtt – legutóbb egységes szerkezetben közzétették a *Magyar Közlöny* 1996. évi különszámaként is. Vitás kérdések esetében – pl. mi minősül szerzői jogvédelem alá eső alkotásnak, s ennek milyen járulékfizetési vonzatai vannak stb. – érdemes állásfoglalást kérni a Szerzői Jogvédő Hivataltól, de azt is tudni kell, hogy véleményük az ott dolgozó, szerzői joggal foglalkozó szakemberek és a mögöttük lévő intézmény véleménye, és nem „állami” vélemény.

A könyvtárakat érintő szerzői jogi kérdésekről lapunk 1994. 1. számában közöltünk összeállítást (Skaliczki Judit: A kölcsönzési törvény létükben fenyegeti a könyvtárakat; A kölcsönzési törvény kérdése Európa országaiban; Memorandum a kölcsönzési törvény ellen.)

Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ

alapfokú **számítógépezési tanfolyamot** hirdet

Témakörei: számítástechnikai alapismeretek, szövegszerkesztés, táblázatkezelés.

A szakképesítést adó képzést a művelődési és közoktatási miniszter által kiadott központi program alapján szervezzük. A két féléves oktatás szeptemberben kezdődik (havonta két egymást követő nap), a záróvizsgára 1998 júniusában kerül sor.

Jelentkezési határidő: 1997. augusztus 15. Telefonos információ: 175-7533/116, Fejős László
A tanfolyam díja félévenként 18 000 Ft, a záróvizsga díja 4000 Ft.

Címünk: Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ oktatási és módszertani osztály, 1827 Budapest, Budavári Palota F-épület